

Jordbävningkatastrofens Haiti

Seminarium i ABF-huset 13/2 2010 med Haitiexperten professor Mats Lundahl vid Handelshögskolan och Per Byman, chef för Sidas humanitära verksamhet. Samtalsledare Gunnar Lassinanti, Palmecentret.

Mats Lundahl inledde med en beskrivning av jordbruket på Haiti, ända sedan början på 1800-talet styckat i mycket små lotter, som ligger utspridda i landskapet. Ytan är som Smålands. Av Haitis befolkning på 9 miljoner är två tredjedelar bönder och den viktigaste grödan är kaffe. När världshandelspriset på kaffe sjunkit och befolkningen samtidigt ökat har man mer och mer gått över till att odla livsmedel, något som bidrar till en svårartad erosion på de branta bergssidorna. Jordbruket bedrivs med hacka och machetes; Lundahl beskrev det som rovdrift. Traditionellt är det männen som sköter jordbruket medan kvinnorna står för handeln på marknaden. På Haiti finns också textil- och sammansättningsindustri med försäljning i väst. Bland annat har man tillverkat basebollar av importerat läder, men tillverkningen har nu gått över till Kina. Turism är ingenting att hoppas på, där ligger Dominikanska republiken redan för långt före, Kuba bidar sin tid och Haitis stränder ligger fel.

Landet är extremt ojämlikt, en kvarleva från slavtiden. Då leddes Haiti av en liten minoritet vita och resten av befolkningen var importerade slavar från Afrika. Senare, inhemska härskare har övertagit samma mönster. Idag disponerar 20 procent av befolkningen 70 procent av inkomsterna. När slaveriet avskaffades tillskansade sig de stora ägarna och de ledande politikerna raskt samma makt som tidigare slavägare. Den svarta befolkningen blev i praktiken livegen, man införde inrikespass osv. Fem procent av befolkningen deltar i det politiska spelet som försiggår helt över befolkningens huvuden. Bland dem som tävlar om makten pågår en blodig kamp av de 22 presidenterna som regerade åren 1843-1915 dog endast fyra en naturlig död, resten blev antingen avsatta eller mördade. 100 försök till statskupper genomfördes. År 1915 gick USA in med marinsoldater, rensade i statsförvaltningen och gjorde sig av med det gamla gendarmeriet där polis och militär uppträdde i samma uniform. 1934 lämnade amerikanerna ön och 1937 kom diktatorn Papa Doc till makten. Han efterträddes av 1971 av sin son Baby Doc som satt kvar till 1986 då han drevs i landsflykt. Denna period är den mörkaste i Haitis historia.

Papa Doc inledde med att krossa armén och tillsätta absolut lojala underofficerare på alla poster. Hans styre karaktäriserades av hemlig polis, lokal administration, s k "section" under papa Docs kontroll samt voodooprästerskapet. Papa Doc uppträdde i svart kostym och svart kubb och tillbads av haitierna som dödens gud. Alla befattningshavare måste svära sin personliga trohet till honom.

Efter Baby Docs landsflykt kom fyra turbulenta år innan den karismatiske befrielsesteologen Aristide tog makten. Efter bara nio månader kastades han ut av militären men återkom 1994 för en andra regeringsperiod fram till 2004. Aristide som var en eldande folktalare som från början framträdde med närmast messianska anspråk. Han tog snart efter sina företrädares våldsamma metoder, skaffade sig egen polis och satte eld på oppositionsledarens hus samt stängde parlamentet. 2004 blev han avsatt, därefter har Haiti inte haft någon stark ledare utan regeringen har närmast haft karaktären av en expeditonsminister.

Gunnar Lassinanti kallade Haiti för en "failed state", en kollapsad stat, och Mats Lundahl sade att någon annan ledning än "en gubbe och hans anhängare" har Haiti aldrig haft. Om en politiker efter ett par år vid makten inte tillskansat sig en privat förmögenhet anses han dum i huvudet. Att stjäla från staten ses som helt legitimt, korruptionen genomsyrar hela samhället uppifrån och ner. Landet är djupt splittrat och konfrontationspolitik utmärker förhållandet mellan regering och opposition – något som även nu direkt efter jordbävningen har visat sig då oppositionen angripit regeringen. Någon nationell samling i katastrofens spår syns inte till.

En möjlighet finns ändå trots allt att man efter en sådan här katastrof har gjort "rent bord" och kan börja om från början, menade Mats Lundahl. Ska Haiti ha chans att utvecklas är det omöjligt att bygga på de gamla strukturerna, man måste skapa nytt i grunden. Först och främst måste rättsväsendet och polisen (folk är livrädda för den svårt korrumperade och brutala polisen) byggas upp, så att folk slipper sitta fängslade i årtal utan att veta varför, tvister ta fem år för domstolen att avgöra och folk tvingas vänta i årtal på dom. Han trodde inte detta var möjligt utan ett generationsskifte. Enligt världsbanken har inga åtgärder sedan 1986 lett framåt på Haiti.

Per Byman underströk skillnaden mellan humanitärt bistånd som gäller den första fasen efter en katastrof och utvecklingsbistånd som gäller utvecklingen på längre sikt. Det senare är ett politiskt bistånd, i regel av bilateral karaktär (från ett land till ett annat) och Haiti – trots att det är det fattigaste landet på västra halvklotet - ingår inte bland de länder som Sverige beslutat sig för att stödja efter den så kallade länderkoncentrationen med fattigdomsbekämpning i centrum, som planerades av den förra regeringen men som bäst håller på att genomföras av den nuvarande. Vid en så omfattande katastrof som jordbävningen i Haiti sker dock delvis humanitärt och mera långsiktigt bistånd parallellt, exempelvis måste man snabbt bygga regntäta bostadshus eftersom regnperioden närmar sig och det inte går att bo i tält längre. Två och en halv miljoner människor är hemlösa och en och en halv miljon i akut behov av hjälp. Idéer om att flytta huvudstaden från nuvarande Port-au-Prince trodde han inte på – det går inte att undvika framtida jordbävningar på det sättet, eftersom hela området riskerar jordbävningar – dessutom tenderar människor att vallfärda tillbaka till resterna av sina gamla hem för att söka efter ägodelar och kriminalitet, rån och stölder ökar därmed.

Vad som behövs är däremot röjning av rasmassorna och fungerande logistik. Där har svensk räddningstjänst framför allt hjälpt till med logistiken, dvs kunnat leda hjälptransporter rätt, medan andra länder skött räddningsarbetet av begravnade människor under rasmassorna. Över hundra personer har räddats, rekord i ett sådant här sammanhang. Men det stora flertalet undsätts av lokalbefolkningen de första timmarna eller dagarna efter en katastrof, betonade Per Byman, säkert har flera tusen haitier räddats av grannar och anhöriga.

FN-insatsen har fått mycket kritik men enligt Byman har insatsen fungerat förhållandevis bra, man har lärt sig mycket sedan tsunamin och framför allt samordningen är mycket bättre. Inom tre dagar hade berörda hjälporganisationer hörsammat FN:s apell. Amerikansk militär fick igång flygplatsen så att den snabbt kunde ta emot 100 plan per dag, mot exempelvis 27 plan om dagen i bästa fall under Balkankriget. Militärinsatsen har stått under civilt kommando. I Sverige fattades det första beslutet 12 timmar efter katastrofen. Att man först och främst måste skydda sitt eget folk är en självklarhet, menade han. På Haiti drabbades FN-högkvarteret svårt då Ban-ki-Moons närmaste man dödades och en annan medarbetare fick hela sin familj begravd i rasmassorna.

Byman trodde inte på att EU får ett eget samordningsansvar i sammanhanget – detta bör fortsätta att handhas av FN – däremot bör en samordning av hjälpen från EU:s olika medlemsländer ske. Mycket svåra problem återstår som alla ingår i den harm-reduction-strategi som nu måste till, det gäller bland annat katastrofavgångshantering och att bygga enkla bostäder. Byman underströk betydelsen av professionella hjälparbetare. Frivilliga hjälporganisationer med välutbildade medarbetare kan ge fortsatt bistånd till Haiti, sedan den initiala/ officiella fasen avslutats vid årsskiftet 2010-2011.

En stor insats gör också de många haitierna i exil som även under normala förhållanden står för 30 procent av Haitis BNP. Hjälpresourcen bör sättas långt fram i tiden, 2040 nämndes som en rimlig tidpunkt då återuppbyggnaden både fysiskt och framför allt strukturellt kunde tänkas vara klar.

Kerstin Vinterhed